

YER SOLIG'INI UNDIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH MASALALARI

Bobakulov Sherdil Abdusattorovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida yer solig'ini undirish jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Xususan, kadastr ma'lumotlarining to'liq emasligi, soliq to'lovchilarning xabardorlik darajasining pastligi, soliq imtiyozlarining noto'g'ri qo'llanilishi va soliq ma'muriyatchiligining samaradorligi kabi muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kadastr tizimini takomillashtirish, aholining soliq qonunchiligi bo'yicha xabardorligini oshirish, soliq imtiyozlarini adolatli belgilash va soliq ma'muriyatchiligini modernizatsiya qilish kabi takliflar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Yer solig'i, soliq ma'muriyatchiligi, kadastr tizimi, soliq imtiyozlari, soliq to'lovchilar, soliq siyosati, mahalliy byudjet, soliq yuki.*

Abstract. *This article analyzes the main problems encountered in the process of collecting land tax in the Republic of Uzbekistan. Specifically, issues such as incomplete cadastral data, low awareness among taxpayers, improper application of tax benefits, and inefficiencies in tax administration are examined. The article also proposes solutions to these problems, including improving the cadastral system, enhancing taxpayer awareness of tax legislation, ensuring fair allocation of tax benefits, and modernizing tax administration.*

Keywords: *Land tax, tax administration, cadastral system, tax benefits, taxpayers, tax policy, local budget, tax burden.*

Kirish

Yer solig'i O'zbekiston Respublikasining mahalliy byudjet daromadlarining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Ushbu soliq turining samarali undirilishi hududiy infratuzilmani rivojlantirish, yer resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, amaliyotda yer solig'ini undirishda bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish dolzarb masalalardan biridir.

Yer resurslari har bir davlatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston kabi agrar mamlakatda yer solig'i nafaqat byudjetni shakllantirish manbai, balki yer resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlovchi iqtisodiy vositadir. Biroq, yer solig'ini undirish jarayonida qator muammolar mavjud bo'lib, ularning bartaraf etilishi normativ-huquqiy asoslar va zamonaviy yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, iqtisodiyotni liberallashtirish va bozor munosabatlarini rivojlantirish yo'lida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirdi. Bu jarayonda soliq tizimi ham tubdan isloh qilindi. Xususan, yer solig'i tizimi qayta ko'rib chiqilib, uning undirilishi va boshqaruv mexanizmlari takomillashtirildi. Shunga qaramay, hozirgi kunda yer solig'ini undirishda bir qator muammolar saqlanib qolmoqda.

Birinchidan, yer uchastkalarining kadastr hujjatlarida to'liq va aniq qayd etilmaganligi soliq bazasining to'liq shakllanmasligiga olib kelmoqda. Bu esa soliq tushumlarining kamayishiga sabab bo'lmoqda. Ikkinchidan, aholining yer solig'i to'g'risidagi qonunchilik va to'lov tartiblari haqida yetarli ma'lumotga ega emasligi soliqni o'z vaqtida va to'liq to'lamaslikka olib kelmoqda. Uchinchidan, ba'zi hollarda soliq imtiyozlari noto'g'ri yoki asossiz ravishda qo'llanilmoqda, bu esa adolatsizlikka va soliq tushumlarining kamayishiga olib kelmoqda. To'rtinchidan, soliq organlarining texnik jihozlanishi va kadrlar malakasi yetarli darajada emasligi soliqni undirish jarayonining samaradorligini pasaytirmoqda.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Kadastr tizimini takomillashtirish, aholining xabardorlik darajasini oshirish, soliq imtiyozlarini adolatli belgilash va soliq ma'muriyatchiligini modernizatsiya qilish orqali yer solig'i tushumlarini oshirish va soliq tizimini yanada samarali qilish mumkin. Bu esa o'z navbatida hududiy infratuzilmani rivojlantirish va yer resurslaridan oqilona foydalanishga xizmat qiladi.

Yer solig'ini undirishdagi mavjud muammolar

4. Kadastr ma'lumotlarining to'liq emasligi

O'zbekiston Respublikasida yer uchastkalarining kadastr ma'lumotlari ba'zan to'liq va aniq qayd etilmagan bo'lib, bu holat soliq bazasining to'liq shakllanmasligiga olib keladi. Ko'plab yer egalari o'z yer uchastkalarini rasmiylashtirmagan yoki mavjud hujjatlar eskirgan va yangilanmagan. Natijada, soliq organlari ushbu yer uchastkalarini soliq bazasiga kiritolmaydi, bu esa byudjetga tushumlarning kamayishiga sabab bo'ladi.

2. Soliq to'lovchilarning xabardorlik darajasining pastligi

Aholining yer solig'i to'g'risidagi qonunchilik va to'lov tartiblari haqida yetarli ma'lumotga ega emasligi soliqni o'z vaqtida va to'liq to'lamaslikka olib kelmoqda. Ko'plab soliq to'lovchilar soliq stavkalari, to'lov muddatlari va imtiyozlar haqida yetarli ma'lumotga ega emaslar. Bu esa soliq qarzlarning ortishiga va soliq intizomining buzilishiga olib keladi.

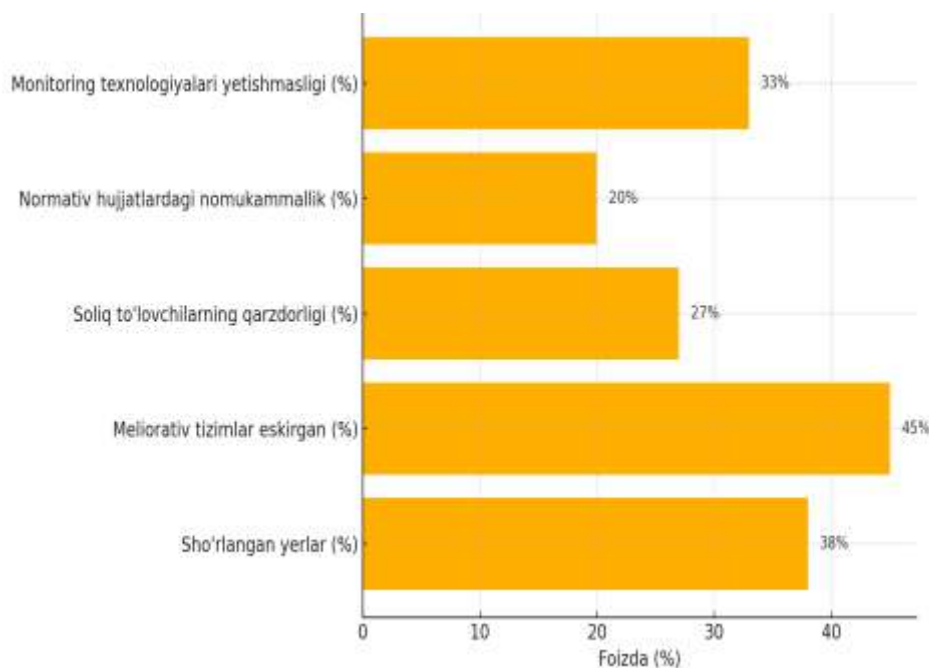
3. Soliq imtiyozlarining noto'g'ri qo'llanilishi

Ba'zi hollarda soliq imtiyozlari noto'g'ri yoki asossiz ravishda qo'llaniladi, bu esa adolatsizlikka va soliq tushumlarining kamayishiga olib keladi. Imtiyozlar faqat qonunchilikda belgilangan asoslar bo'yicha berilishi lozim. Ammo amaliyotda imtiyozlar berishda suiiste'molliklar kuzatilmoqda, bu esa soliq tizimiga bo'lgan ishonchni pasaytiradi.

4. Soliq ma'muriyatchiligining samaradorligi pastligi

Soliq organlarining texnik jihozlanishi va kadrlar malakasi yetarli darajada emasligi soliqni undirish jarayonining samaradorligini pasaytiradi. Ko‘plab hududiy soliq organlarida zamonaviy axborot texnologiyalari yetarli darajada joriy etilmagan, bu esa soliq to‘lovchilar bilan samarali ishlashga to‘sqinlik qiladi. Shuningdek, soliq xodimlarining malaka oshirish tizimi ham takomillashtirishni talab etadi.

Rasm 1. Yer solig'ini undirishdagi asosiy muammolar

Yuqoridagi diagrammada O'zbekistonda yer solig'ini undirishdagi asosiy muammolar foiz ko'rsatkichlari bilan tasvirlangan:

1. Sho'rlangan yerlar (38%) – Qishloq xo'jaligida hosildorlikka salbiy ta'sir qiladi va soliq to'lash qobiliyatini kamaytiradi.
2. Meliorativ tizimlar eskirgan (45%) – Yerni sug'orish va drenaj tizimlari yomon holatda.
3. Soliq to'lovchilarning qarzдорligi (27%) – Ko'p hollarda soliq vaqtida to'lanmaydi.

4. Normativ hujjatlardagi nomukammallik (20%) – Qonunchilikda aniqlik yetishmasligi soliq yig'imiga to'sqinlik qiladi.

5. Monitoring texnologiyalari yetishmasligi (33%) – Yer holatini real vaqt rejimida nazorat qilish imkoniyati cheklangan.

Yer — insoniyat taraqqiyotining asosiy tabiiy resursi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan davlat sifatida yer resurslaridan samarali foydalanish orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikka erishishni ko'zlamoda. Yer soliği — davlat byudjetining muhim daromad manbai bo'lib, u orqali davlat hududidagi yer maydonlaridan foydalanishni nazorat qiladi va foydalanuvchilarning mas'uliyatini oshiradi. Biroq, yer soliğini undirish jarayonida bir qancha tizimli muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish qishloq xo'jaligi barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy muammolar

1. Sho'rlanish va yerlarning meliorativ yomonlashuvi

So'nggi yillarda respublikaning ko'plab hududlarida, ayniqsa Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Xorazm va Navoiy viloyatlarida yerlarning sho'rlanishi yuqori ko'rsatkichlarni tashkil qilmoqda. Sho'rlangan yerlar unumdorligi past bo'lib, ularda ekin yetishtirish deyarli mumkin emas. Bu esa yer foydalanuvchilarining daromadiga salbiy ta'sir etib, yer soliğini o'z vaqtida va to'liq to'lash imkoniyatini pasaytiradi.

2. Melioratsiya tizimlarining eskirganligi

Ko'plab irrigatsiyalangan maydonlarda suv chiqaruvchi drenaj tarmoqlari, nasos stansiyalari va sug'orish inshootlari zamonaviy talablarga javob bermaydi. Bu esa sug'oriladigan yerlarning ikkilamchi sho'rlanishiga, unumdorligining pasayishiga va buning natijasida soliqqa tortish bazasining qisqarishiga olib keladi.

3. Normativ-huquqiy nomukammalliklar

O‘zbekiston Respublikasi Yer kodeksi va unga oid qonun hujjatlarida yer soliğini undirish mexanizmlari ba’zan noaniq yoki yetarlicha aniq tartibga solinmagan. Bu holat soliq idoralari ishini murakkablashtirib, yer foydalanuvchilari tomonidan turli huquqiy bo‘shliqlardan foydalanishga imkon yaratmoqda.

4. Monitoring va nazoratning yetarli emasligi

Hozirgi kunda ko‘plab hududlarda yer holatini aniqlovchi raqamli monitoring tizimlari joriy etilmagan. Dronlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari (remote sensing) va GIS texnologiyalari yetarli darajada qo‘llanilmayapti. Bu esa real soliq bazasini aniqlashda muammolar keltirib chiqarmoqda.

5. Soliq to‘lovchilarning qarzdorligi

Qishloq xo‘jaligi yerlarini ijaraga olgan ko‘plab fermer va dehqonlar hosildorlik pastligi, xarajatlarning yuqoriligi va aylanma mablag‘larning yetishmasligi sababli yer soliğini o‘z vaqtida to‘lay olmayapti. Bu holat soliq tizimining samaradorligini pasaytirmoqda.

Yer soliğini undirish tizimi murakkab va ko‘p omilli bo‘lib, mavjud muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab qilinadi. Davlat organlari, mahalliy hokimliklar, fermer xo‘jaliklari va soliq idoralari o‘rtasida uzviy hamkorlik orqali bu tizimning shaffofligini va samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa

O‘zbekistonda yer soliğini undirish tizimi hali to‘liq samaradorlikka erishmagan bo‘lib, bu yo‘nalishda bir qancha tizimli muammolar mavjud. Yerlarning sho‘rlanishi, meliorativ tizimlarning eskirganligi, normativ-huquqiy bazaning kamchiliklari, soliq to‘lovchilarning qarzdorligi va zamonaviy monitoring texnologiyalarining yetarli emasligi yer soliğini o‘z vaqtida va to‘liq undirishga to‘sqinlik qilmoqda. Bu muammolar yechimi davlat siyosatini

takomillashtirish, huquqiy bazani mustahkamlash va raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan chambarchas bog‘liq.

Takliflar:

1. Yer sho‘rlanish darajasi inobatga olingan differensial soliq stavkalarini joriy etish

Kam hosilli yoki sho‘r yerlar uchun soliq yengilliklari yaratish yer egalariining moliyaviy imkoniyatlarini inobatga olgan holda adolatli tizim shakllantiradi.

2. Yer kodeksi va unga oid qonunlarni takomillashtirish

Yerni noto‘g‘ri ishlatganlik va undan foydalanmaslik holatlari uchun aniq javobgarlik choralari belgilovchi me‘yorlarni kuchaytirish kerak.

3. Soliq monitoringini raqamlashtirish

GIS, dron va sun‘iy yo‘ldosh texnologiyalari orqali yerlarning holati avtomatlashtirilgan tarzda baholanishi va soliq bazasi real vaqt rejimida yangilanib borilishi kerak.

4. Yillik melioratsiya rejalari asosida soliq imtiyozlari berish

Agar yer egalari yerning holatini yaxshilash bo‘yicha belgilangan ishlarni bajarsa, vaqtincha soliq imtiyozlari berilishi mumkin.

5. OAV va mahalliy hokimliklar orqali soliq madaniyatini oshirish

Aholi o‘rtasida soliq to‘lashning ahamiyati, yer resurslarini asrab-avaylash haqida tushuntirish ishlari olib borilishi zarur.

Manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (amaldagi tahrir). – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6098-son Farmoni, 2020-yil 29-iyun — “Soliq sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish strategiyasi to‘g‘risida”.
3. Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy sayti – <https://soliq.uz>

4. O‘zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri agentligi (2024). “Yer uchastkalarining raqamli hisobini yuritish holati”. Statistika byulleteni.
5. Kurbonov, E. R. (2020). *Legal Regulation Of Agricultural Land Reclamation In The Land Code Of The Republic Of Uzbekistan*.
6. Dustnazarova, S., Khasanov, A., Khafizova, Z., & Davronov, K. (2021). *The threat of saline lands, for example, in the Republic of Uzbekistan*.
7. Yusupjonovich, D. T. (2020). *Assess The Impact Of Land Reclamation On Increasing Agricultural Productivity*.
8. Mukhtorov, U., Gapparov, S., Djumaev, Z., Utaev, A., Olloniyofov, S., & Karimov, E. (2023). *Assessment of land reclamation status using remote sensing and GIS in territory of Pakhtakor district of Uzbekistan*.